

PM

Till: FRIL, Frivilligorganisationernas insamlingsråd

Från: Tomas Rudenstam

Datum: 3 juli 2012

Ang: Gåvor – en legal redogörelse

1. INLEDNING

Denna promemoria avser att översiktligt beskriva juridiken kring gåvor. Uppdragsgivare är FRIL, Frivilligorganisationernas insamlingsråd, som är en bransch- och intresseorganisation som arbetar för att öka förtroendet för och förebygga hinder för insamling av medel till välgörande ändamål.

Promemorian behandlar (i) gåvolöften och om eller när dessa är bindande; (ii) när och hur en gåva fullbordas och vad det innebär; (iii) om och hur gåvotagaren kan tacka nej till en gåva; (iv) om gåvogivaren får uppställa villkor för sin gåva samt; (v) om gåvogivaren kan ångra ett löfte om gåva. Denna promemoria tar inte sikte på de speciella regler som finns om familjerättsliga gåvor.

2. VAD ÄR EN GÅVA?

Vad är det som särskiljer en gåva från andra typer av rättshandlingar? Ibland kan det vara svårt att klassificera om en transaktion verkligen är en gåva i lagens mening. Eftersom det finns en del regler som skiljer sig åt för gåvor kan frågan ibland ställas på sin spets.

Avtal kan vara antingen *onerösa* eller *benefika*. Med *onerösa* avtal menas avtal där den som mottar en prestation eller tjänst *betalar* för den – dvs. vanliga avtal t.ex. om köp. *Benefika* avtal är avtal där den som mottar egendom eller tjänst *inte betalar* – här kan det vara fråga om gåva eller olika former av lån.

För att det ska vara fråga om en gåva krävs en *frivillig* förmögenhetsöverföring från givaren till tagaren. Förmögenhetsöverföringen får inte ske till följd av en laglig plikt att betala och det ska vara tydligt för bägge parter att någon betalning inte ska ske. Transaktioner som uppenbart dikteras av affärsmässiga intressen, t.ex. gåva i reklamsyfte, anses normalt falla utanför gåvobegreppet. Det krävs alltså en *benefik* gåvoavsikt hos givaren. Här ska dock framhållas att det är den yttre avsikten som är avgörande – inte vad gåvogivaren innerst inne känner. Utåt sett ska gåvohandlingen framstå som en akt av givmildhet. Finns en uttrycklig gåvoförklaring behöver man sällan ställa frågan, om den var uppriktigt menad, utan mottagaren kan förlita sig på den.

Vissa gånger framställs en förmögenhetsöverföring som en gåva men i själva verket är det fråga om betalning för utfört arbete. I dessa fall är det inte säkert att det i lagens mening är en gåva. Exempel på en sådan situation är s.k. *remuneratoriska* gåvor där t.ex. en granne som gjort en tjänst får något tillbaka. Om det i realiteten är så att man får något för att man utfört ett arbete är det inte fråga om en gåva i lagens mening.

En annan typ av gåva är att man visserligen får betalt för något man presterat, men betalningen understiger vida det man egentligen skulle ha rätt till för det utförda arbetet. Här kan det i realiteten vara fråga om en gåva.

3. ÄR ETT LÖFTE OM GÅVA BINDANDE?

3.1 Huvudregel

Huvudregeln i svensk rätt är att löfte om gåva *inte* är bindande. Anledningen till denna huvudregel är att man vill skydda givaren från förhastade gåvolöften och särskilt ålderstigna eller annars svaga personer ska skyddas mot påtryckningar som kan vara svåra att stå emot. Det har även ansetts att gåvogivarens borgenärer och familj kan behöva ett skydd mot förhastade gåvolöften som påverkar deras rätt.

3.2 Undantag

Från denna huvudregel görs dock följande två betydande undantag.

Gåvoutfästelsen blir bindande:

- a) *om utfästelsen av gåva görs i skuldebrev eller annan urkund som blivit överlämnad till gåvomottagaren, eller*
- b) *om omständigheterna kring gåvoutfästelsens tillkomst utmärker att den var avsedd att komma till allmänhetens kännedom.*

Skuldebrev eller annan urkund

Vad som menas med *skuldebrev eller annan urkund* är inte helt lätt att svara på. Lagen angående vissa utfästelser om gåva ("gåvolagen") är gammal och det är inte helt lätt att utläsa vad den innebär för dagens samhälle och dokumenttyper. Det är till exempel inte klart vad som gäller för brev eller avtal i digital miljö.

Tanken med undantaget är dock att skilja oöverlagda gåvolöften mot överlagda löften. En bindande gåvoutfästelse kan komma till stånd t.ex. om någon i ett vanligt brev meddelar annan att han avser att lämna honom en gåva, när det av omständigheterna framgår att brevskrivaren avsett att brevet ska få åberopas av mottagaren som bevis om gåvoutfästelsen. Avgörande är om handlingen upprättats särskilt för att utgöra bevis för att utfästelsen skett.

Utfästelser som avsetts komma till allmänhetens kännedom

Ett muntligt löfte om att ge en gåva blir bindande om löftet avlämnats i ett offentligt sammanhang eller om syftet varit att åstadkomma publicitet, t.ex. genom att utfästelsen gjorts i närvaro av någon från pressen. Som ett klart fall av denna typ nämns att någon vid en allmän sammankomst utfäster sig att lämna bidrag till en allmännyttig verksamhet. Donationer för välgörande, kulturella eller vetenskapliga ändamål sker ofta

offentligt, t.ex. genom meddelande vid ett jubileum, eller annat högtidligt tillfälle, och sådana utfästelser blir bindande.

Att en gåvoutfästelse blir bindande betyder att den som gjort utfästelsen är skyldig att fullgöra gåvan, dvs. att överlämna den utlovade gåvan.

Det ska noteras att undantagen inte gäller i förhållande till gåvogivarens borgenärer. Om löftesgivaren skulle gå i konkurs kan alltså inte gåvolöftet bevakas i konkursen.

4. HUR OCH NÄR FULLBORDAS EN GÅVA?

Gåva av *pengar eller lösöre* (frånsett skepp, skeppsbygge och luftfartyg) fullbordas genom tradition, dvs. när pengarna eller föremålet lämnas över. Överlämnandet kan ske även genom att egendomen mottas av någon för gåvotagarens räkning. Om det som gåvan avser innehas av tredje man, dvs. någon annan än gåvogivaren och gåvotagaren, fullbordas gåvan när den som innehar gåvan får meddelande om gåvan. Detta gäller utan vidare när meddelandet kommer från den som ger gåvan, men är inte alltid fallet om det endast är den mottagande parten som lämnar meddelandet om gåvan.

Om gåvolöftet gjorts i ett skuldebrev fullbordas gåvan när skuldebrevet infrias. Gåvor avseende värdepapper, t.ex. aktiebrev, löpande skuldebrev eller checkar, fullbordas när handlingen lämnas över till gåvomottagaren.

En annan typ av gåva är att man efterskänker en fordran. Om för fordran har utfärdats genom ett löpande skuldebrev eller annat papper som "bärare" för fordran, fullbordas gåvan när detta lämnas över eller förstörs.

Om någon som vill skänka pengar eller värdepapper till annan sätter in pengarna på exempelvis bank eller kreditmarknadsföretag och inte förbehåller sig rätten att själv förfoga över medlen, anses gåvan fullbordad redan när banken mottar medlen. Det krävs då inte att banken i förhållande till gåvotagaren åtagit sig att hålla medlen för dennes räkning. För att det ska vara fråga om en fullbordad gåva krävs att den som sätter in medlen *själv* inte förfogar över dem, exempelvis anses inte fullbordad gåva föreligga om man som förmyndare sätter in medel på sitt omyndiges barns konto och förbehåller sig dispositionsrätten. Ett förbehåll som endast går ut på att givaren ska ha bestämmanderätt angående t.ex. omplacering av värdepapper gör dock inte att gåvan inte anses fullbordad. Detsamma gäller för förbehåll som endast rör avkastningen.

5. MÅSTE MAN TA EMOT EN GÅVA?

Allmänt kan sägas att en gåvoförklaring om lös egendom inte kräver en *accept* för att vara gällande. Detta skiljer sig från den vanliga ordningen som gäller för avtal, dvs. att det krävs både anbud och accept för att parterna ska bindas. Dock står det gåvotagaren fritt att *avstå* från sin rätt, det finns inget tvång att motta en gåva även om mottagandet inte är förenat med några förpliktelser.

Rättsläget är dock något oklart och det är ovisst om passivitet från mottagaren medför att gåvan blir överksam eller inte. Klart är dock att ett enkelt besked om att man avstår från gåvan räcker för att denna inte blir gällande samt att accept krävs för gåvor som medför någon förpliktelse för mottagaren.

6. KAN MAN GE FÖRESKRIFTER OM HUR EN GÅVA FÅR ANVÄNDAS?

Gåvor är ofta förknippade med föreskrifter om hur gåvan ska användas. Regelverket kring gåvor tar relativt stor hänsyn till givarens önskemål och villkor vilket hör samman med gåvans benefika natur. Föreskrifter kan t.ex. innebära att en gåva ska återgå om vissa villkor inte uppfylls. Föreskrifter kan också innebära att gåvan ska användas till ett visst ändamål vilket innebär att gåvomottagaren antingen har att uppfylla ändamålskravet eller ge gåvan tillbaka. Ytterligare exempel på föreskrifter är att gåvotagaren inte får överlåta (t.ex. sälja) egendomen. Gåvogivaren kan ha olika skäl för sin begäran, det kan t.ex. vara fråga om ett föremål man vill ska kvarbli i slakten. Ett sådant villkor blir bindande för gåvomottagaren.

Generellt gäller att föreskrifter inte bara blir bindande gentemot gåvomottagaren utan även mot tredje man, dvs. någon annan som berörs av gåvan på gåvotagarsidan. Om det finns ett överlåtelseförbud medför detta att gåvan inte kan utmätas för gåvotagarens skuld och inte ingå i dennes konkurs.

En föreskrift kan dock bli ogiltig av olika anledningar. Exempel är om föreskriften skulle anses strida mot god sed. Här får man avgöra om hela gåvan blir ogiltig eller om bara föreskriften blir ogiltig.

Det ska också noteras att det är något oklart vad som händer om en gåva t.ex. har överlåtit trots ett överlåtelseförbud. Det är inte säkert att man skulle anse att en sådan gåva måste gå åter.

7. KAN MAN TA TILLBAKA ETT BINDANDE LÖFTE OM GÅVA?

Som redogjorts för ovan är det avgörande för om man kan ta tillbaka löften om gåvor om dessa är bindande eller inte. Om man avgivit ett bindande löfte om gåva måste man fullfölja detta och alltså utge gåvan.

Det finns dock två undantag där ett bindande gåvolöfte inte måste uppfyllas; (i) om gåvogivarens förmögenhetsvillkor försämrats så mycket att det skulle vara *uppenbart obilligt* att utkräva gåvan, samt (ii) om gåvomottagaren gjort givaren *märklig orätt* och gåvogivaren inom ett år från att han fått kännedom om orätten meddelar gåvomottagaren att gåvolöftet återkallas.

Här ska tilläggas att kraven ställs högt för att dessa undantag ska föreligga. Det krävs alltså en markant försämring av givarens ekonomi för att detta ska vara skäl för att slippa fullgöra ett bindande löfte. Här ska man också väga in den utlovade gåvans värde. Även det andra undantaget ska tolkas strikt; det ska alltså vara fråga om verkligt allvarlig orätt för att detta undantag ska vara tillämpligt.